

11. Formování Evropské hospodářské a měnové unie, aktuální vývoj v EMU

Kompletní text k tématu viz:

FÁREK, Jiří; KRAFT, Jiří. *Světová ekonomika v epoše globálních změn*. Liberec : Technická univerzita v Liberci, 2012. ISBN 9788073729103, str. 139 - 188

KUNEŠOVÁ, Hana a kol. *Světová ekonomika. Nové jevy a perspektivy*. Praha : C. H. Beck, 2013. 3. vydání, str. 195 – 213

V roce 1990 začala první fáze budování **Hospodářské a měnové unie** prostřednictvím liberalizace pohybu kapitálu a účasti všech členských států v Evropském kurzovém mechanismu ERM Evropského měnového systému EMS. **Hospodářská a měnová unie EMU** (*Economic and Monetary Union*) představuje důležitý krok v integraci ekonomik EU. Zahrnuje koordinaci hospodářských a fiskálních politik, společnou měnovou politiku a **jednotnou měnu euro**. Hospodářské unie se účastní všech 28 členských států EU, ale jen 17 zemí prohloubilo vzájemnou integraci přijetím eura. Tyto země společně tvoří tzv. **eurozónu**.

Měnová unie představuje takovou spolupráci mezi státy (nebo jejich závislými územími), kdy členské státy používají jednu společnou měnu jako zákonné platidlo. Teoretická východiska měnové integrace lze nalézt v **Teorii optimálních měnových oblastí OCA** (*The Theory of Optimum Currency Areas*). Teorii optimálních měnových zón publikoval v roce **1961 prof. R. Mundell** v *American Economic Review* v článku s názvem “The Theory of Optimum Currency Areas”, kde definoval **optimální měnovou zónu** jako „geografickou oblast, která má vysokou míru mobility výrobních faktorů a naopak imobilitu faktorů navenek. Z těchto důvodů se doporučuje mít jednu měnu uvnitř a navenek mít flexibilní kurz, což znamená, že mobilita práce je náhražkou variability měnového kurzu“. Empirické testování teorie optimální měnové oblasti prokázalo, že ve světě neexistují optimální měnové oblasti, které by zahrnovaly více než jednu zemi. Konkrétní kvantifikovanou podobu kritérií přijetí země do Evropské měnové unie představují **konvergenční, tzv. Maastrichtská kritéria**.

Přínosy a náklady spojené se vstupem země do měnové unie a fungováním jednotné měny je možno rozdělit na **aspekty ekonomické, politické**, kdy zavedení jednotné měny vyjadřuje úspěšnost integračního procesu a představuje určitou nejen tržní sílu sdružených ekonomik a **psychologické**, přičemž psychologické náklady je možné chápat v podobě částečné ztráty národní suverenity a identity, naproti tomu pocit integrovanosti v prostorově větší a hospodářsky silnější unii je nejvýznamnějším psychologickým přínosem. Zároveň je třeba tyto přínosy a náklady zvažovat z krátkodobého a dlouhodobého hlediska, zvláště pokud u jednotlivých pozitivních či negativních dopadů dochází v průběhu času k jejich slábnutí, případně k zesílení.

Ekonomické přínosy jsou následující:

- Zavedení jednotné měny snižuje transakční náklady finančních (včetně kursových) operací. Přínosy porostou v čase v souvislosti s tím, jak poroste provázanost jednotlivých ekonomik, protože objem transakcí závisí na stupni ekonomické integrace,
- Jednotná měna výrazně zvyšuje mezinárodní cenovou transparentnost.
- Se zavedením jednotné měny je spojena eliminace kurzového rizika a s ní spojené náklady na jeho zajištění.

- Jednotná měna funguje jako pojistka zachování dosaženého stupně ekonomické a politické integrace. Tyto přínosy je možné realizovat pouze po odstranění ekonomických a politických bariér, protože samotné zavedení společné měny reálné bariéry neodstraní.
- Zavedení jednotné měny mění očekávání a chování domácích ekonomických subjektů. Tyto přínosy jsou zřetelné u ekonomik s nekvalitní měnou, která vykazuje sklon k inflačním tendencím. U kvalitních a stabilních měn jsou tyto přínosy zanedbatelné.
Mezi nejvýznamnější **ekonomické náklady** patří ztráta dvou významných nástrojů hospodářské politiky, měnového kurzu národních měn jako nástroje vyrovnávacího dopady nabídkových a poptávkových šoků a ztrátu autonomní monetární politiky jednotlivých zemí jako nástroje ovlivňující jejich míru inflace a sekundárně i další makroekonomické parametry.
- Kurz měny přestane vyrovnávat externí cenové a objemové šoky. Tyto náklady budou v čase postupně klesat, protože externí šoky, díky postupnému vyrovnávání ekonomické úrovně jednotlivých ekonomik, se začnou podobat šokům zasahujícím celé integrační seskupení.
- Úrokové sazby a kurs jsou v měnové unii ovlivňovány ústřední centrální bankou s ohledem na situaci celé unie, a proto nemohou řešit problémy jednotlivých ekonomik. Tyto náklady jsou nejvýraznější v konvergenčním období, kdy nejsou plně rozvinuty vyrovnávací tržní mechanismy a nástroje hospodářské politiky.

• VÝVOJ EVROPSKÉ MĚNOVÉ INTEGRACE DO ROKU 1990

Evropská měnová integrace ve své historii prošla poměrně dramatickým vývojem. V období mezivládní spolupráce v letech 1958 – 1969 byla měnová politika koordinována v rámci fungování **bretton-woodského měnového systému**. Výsledkem hledání kompromisu mezi dvěma soupeřícími koncepcemi dalšího postupu evropské měnové integrace byla tzv. **Wernerova zpráva** (*Werner report*) z října 1970, která předpokládala vytvoření měnové unie ve třech etapách, a to během desetiletého časového horizontu, na jehož konci mělo dojít k neodvolatelnému zafixování vzájemných kurzů. Tento proces byl však narušen výraznou nestabilitou na mezinárodním měnovém trhu po zhroucení bretton-woodského systému začátkem sedmdesátých let a rovněž v důsledku nesourodých politických a hospodářských reakcí na první ropnou krizi. Součástí Wernerovy zprávy bylo institucionální vymezení kurzového uspořádání, tzv. **had v tunelu** (Snake in the Tunnel).

Kontrolní úkol:

Zjistěte, jakým způsobem fungovalo kurzové uspořádání: tzv. **had v tunelu**.

Ve snaze čelit nestabilitě a následné volatilitě směnných kurzů mezi jednotlivými evropskými měnami, se v březnu 1979 rozhodlo devět členů EHS obnovit proces měnové spolupráce a vytvořit **Evropský měnový systém EMS** (*European Monetary System*). Evropský měnový systém se stal alternativním projektem měnové integrace a volnější variantou měnového hada. Evropský měnový systém zahrnoval tři základní prvky. Prvním byla **Evropská měnová jednotka ECU** (European Currency Unit), **mechanismus měnových kurzů ERM** (Exchange Rate Mechanism), **úvěrové nástroje** pro financování intervencí na obranu fluktuálních pásem a pro překlenování dočasných problémů platebních bilancí členských zemí.

- **REALIZACE EVROPSKÉ HOSPODÁŘSKÉ A MĚNOVÉ UNIE**

Návrh tří konkrétních etap realizace hospodářské a měnové unie byl obsahem tzv. **Delorsovy zprávy** (*Delors Report*), která byla předložena v dubnu 1989 a schválena na zasedání Evropské rady v červnu jako „Strategie evropské Hospodářské a měnové unie“.

První etapa realizace Hospodářské a měnové unie byla zahájena 1. července 1990, kdy byla zrušena veškerá omezení pohybu kapitálu mezi členskými státy. **Druhá etapa** byla zahájena na počátku roku 1994 a znamenala období konsolidace. Neodvolatelným stanovením směnných kurzů měn a prováděním jednotné měnové politiky pod dohledem ECB začala 1. ledna 1999 **třetí, závěrečná etapa** EMU.

Kontrolní úkol:

Najděte neodvolatelně stanovené směnné kurzy mezi eurem a národními měnami zemí eurozóny.

K provádění jednotné měnové politiky dochází prostřednictvím **Evropského systému centrálních bank ESCB** (*European System of Central Banks*), složeným z Evropské centrální banky (ECB) a národních bank jednotlivých členských zemí. Prvořadým cílem ESCB podle Smlouvy o EU je **udržovat cenovou stabilitu**. Zároveň se vstupem do eurozóny se automaticky jejich centrální banky stávají součástí Eurosystemu. EMU se neúčastní tři země, Velká Británie a Dánsko, které získaly v počátečních jednáních o přístupových smlouvách k EU **doložku neúčasti**, tzv. opt-out, a Švédsko z důvodu jeho neúčasti v kursovém mechanismu Evropského měnového systému ERM II a odmítnutí své účasti na třetí fázi HMU v referendu o euru v roce 2003.

Členské země EMU a datum jejich vstupu:

Datum vstupu	Země
1. 1. 1999 bezhotovostní euro	Belgie, Německo, Irsko, Španělsko, Francie, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Finsko, Rakousko, Portugalsko
1. 1. 2001 bezhotovostní euro	Řecko
1. 1. 2002 hotovostní euro	Belgie, Německo, Irsko, Španělsko, Francie, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Finsko, Rakousko, Portugalsko, Řecko
1. 1. 2007	Slovinsko (neúspěšná žádost Litvy)
1. 1. 2008	Kypr, Malta
1. 1. 2009	Slovensko
1. 1. 2011	Estonsko

Pramen: ECB. Dostupné na <http://www.ecb.int/euro/html/index.cs.html>

• KONVERGENČNÍ KRITÉRIA

Konvergenční (tzv. Maastrichtská) kritéria představují soubor pravidel, která je členská země EU povinna splnit, aby se mohla stát členem EMU a přijmout společnou měnu euro. Jsou stejná pro všechny uchazeče o členství v eurozóně a jejich plnění je individuálně a pravidelně hodnoceno Evropskou komisí a Evropskou centrální bankou v konvergenčních zprávách. Maastrichtská konvergenční kritéria by měla zajistit dostatečný stupeň nominální konvergence ekonomik posuzované z hlediska cenové stability, velikosti úrokových sazeb, fiskální udržitelnosti a stability měnového kurzu. Všechna kritéria mají v hodnocení kandidátské země stejnou váhu a je zapotřebí je plnit současně.

Konvergenční kritéria obsahují **3 kritéria měnová a 2 fiskální**.

- Kritérium cenové stability
- Kritérium dlouhodobých úrokových sazeb
- Kritérium stability kurzu měny a účasti v ERM II
- Kritérium veřejného deficitu
- Kritérium veřejného dluhu

Vstup do Evropské měnové unie však byl od počátku vysoce atraktivní až prestižní záležitostí. Z tohoto důvodu některé přistupující země v rámci splnění Maastrichtských konvergenčních kritérií vykazovaly deficity a veřejné dluhy i pomocí „kreativního účetnictví“. Eurozóna tedy bohužel nevznikla po prokazatelném splnění náročných ekonomických kritérií, které by měly garantovat stabilitu měnové zóny a vycházet ze splnění podmínek optimální měnové oblasti. Tento morální hazard se pak stal inherentním parametrem eurozóny: po přijetí neplnících zemí do eurozóny se jejich vůle k nápravě snižovala, rozšířil se zlovyk žití na dluh a překračování fiskálních kritérií a tím se tato jednotná měnová zóna stala velmi zranitelnou vzhledem k vnějším ekonomickým podmínkám. Pravidla regulující fiskální politiku členských států včetně dohledu nad deficity jsou nutná z důvodu „celkového právního pojetí Hospodářské a měnové politiky, resp. Hospodářské a měnové unie, které je založeno jednak na dělených a decentralizovaných pravomocích a odpovědnostech za hospodářskou politiku mezi Unii a členskými státy, kde se navíc uplatňuje princip subsidiarity a jednak na nedílné a centralizované pravomoci a odpovědnosti unie za politiku měnovou, úrokovou a úvěrovou“. **Pakt stability a růstu** (*Stability and Growth Pact – SGP*) a **procedura nadměrného deficitu** (*Excessive Deficit Procedure – EDP*) navazují na fiskální konvergenční kritéria. Smyslem dodržování Paktu stability a růstu je zabránit vzniku nadměrných deficitů státních a veřejných rozpočtů členských zemí EMU a eliminovat problém „černých pasažérů“, tj. zemí, které by využívaly krátkodobé výhody deficitního financování a zároveň stabilní jednotné měny.

• ROZPOČTOVÁ A STRUKTURÁLNÍ POLITIKA EMU

Základní **rámec hospodářské politiky** Evropské hospodářské a měnové unie tvoří kromě jednotné měnové politiky v kompetenci Evropské centrální banky i další hospodářské politiky, především politika rozpočtová a strukturální. Cílem **strukturální politiky EU** je:

- přispívat k rozvoji a strukturálním změnám v regionech, jejichž rozvoj zaostává,
- podporovat hospodářskou a sociální kohezi regionů se strukturálními problémy,

- podporovat zavádění a modernizaci vzdělávacích politik a systémů.

Cíle a principy politiky hospodářské, sociální a územní soudržnosti jsou v praxi naplňovány prostřednictvím **strukturálních fondů** a dalších nástrojů, přičemž každý pokrývá specifickou tematickou oblast. **Rozpočtová politika EU** souvisí s nutností financování realizace kompetencí Evropské unie. Roční **rozpočet EU** představuje zhruba pouze 1 % národního bohatství Unie, což činilo okolo 244 EUR na obyvatele v roce 2010.

Kontrolní úkol:

Zjistěte, jaké hlavní položky tvoří příjmovou a výdajovou stranu rozpočtu EU.

Dlouhodobým hlavním problémem rozpočtu EU je nerovnováha mezi převážně plátcí do rozpočtu EU a příjemci z rozpočtu EU (v letech 2000 – 2011 byli dlouhodobě největšími čistými plátcí Německo, Itálie, Velká Británie, Nizozemí a Francie a největšími čistými příjemci byli dlouhodobě ve stejném období Řecko, Irsko, Portugalsko, od roku 2004 také nové členské země včetně ČR). V souvislosti s aktuálním vývojem v EU předložila Evropská komise koncem března 2013 návrh na navýšení rozpočtu EU na rok 2013 z důvodu nedostatku peněz, a to hlavně na financování kohezní politiky.

Kontrolní úkol:

Zamyslete se nad přínosy a náklady zavedení a fungování jednotné měny euro.

• AKTUÁLNÍ VÝVOJ V EVROPSKÉ MĚNOVÉ UNII

V souvislosti se světovou finanční krizí a následnou ekonomickou a dluhovou krizí v letech 2007-2012 vznikla potřeba nových postupů a institucí ve fungování Evropské měnové unie. V květnu 2010 začal fungovat **záchranný mechanismus**, ze kterého lze státům eurozóny postiženým hospodářskou krizí poskytnout půjčku, zahrnující prostředky z Evropského fondu finanční stability EFSF (*European Financial Stability Facility*) a Evropského mechanismu finanční stabilizace EFSM (*European Financial Stabilisation Mechanism*), který bude v roce 2013 nahrazen **Evropským mechanismem stability EMS** (*European Stability Mechanism*). V lednu 2011 zahájily činnost tři nové evropské orgány finančního dohledu: **Evropský orgán pro bankovnínictví EBA** (*European Banking Authority*), **Evropský orgán pro pojišťovnictví a zaměstnanecké penzijní pojištění EIOPA** (*European Insurance and Occupational Pensions Authority*) a **Evropský orgán pro cenné papíry a trhy ESMA** (*European Securities and Market Authority*). K posílení konkurenceschopnosti zemí eurozóny byl na jarním zasedání Evropské rady v Bruselu v březnu 2011 přijat rozsáhlý balíček opatření s názvem **Pakt euro plus**. Na mimořádném zasedání Evropské rady v lednu 2012 byla schválena nová **Smlouva o stabilitě, koordinaci a správě v hospodářské a měnové unii** tzv. „rozpočtový pakt“, který vstoupil v platnost v lednu 2013. Smluvní strany, coby členské státy Evropské unie, se touto smlouvou zavazují posílit hospodářský pilíř hospodářské a měnové unie přijetím souboru pravidel pro zpřísnění rozpočtové kázně prostřednictvím rozpočtového paktu, jakož i posílit koordinace svých hospodářských politik a zlepšit správu eurozóny, a podpořit tak dosažení cílů Evropské unie v podobě udržitelného růstu, zaměstnanosti, konkurenceschopnosti a sociální soudržnosti. Jejím cílem je posílit fiskální kázeň v eurozóně prostřednictvím tzv. „pravidla vyrovnaného rozpočtu“ a opravného mechanismu. Na zasedání Evropské rady v prosinci 2012 podnikli vedoucí představitelé zemí EU první kroky k vytvoření **bankovní unie**. V zásadě se rozhodli vytvořit tzv. „**jednotný mechanismus**

dohledu“ SSM (*Single Supervisory Mechanism*), který Evropské centrální bance umožní dozor nad jednotlivými úvěrovými institucemi, který bude vykonávat ve spolupráci s vnitrostátními orgány dohledu.